

NATIQ MƏMMƏDLİNİN YENİ HEKAYƏLƏRİ

Natiq Məmmədli "Qəhrəmanım sənən" yeni hekayələr kitabına kiçik bir müqəddimə yazıb. Oxuyuruq: "Qəhrəmanlar təkcə müharibələrdə etmişdir. Adi həyatlarını əsasən elə səssiz, elə təvazökar qəhrəmanlar var ki, bəlkə də hər gün yanımızdan ötür keçirlər, amma biz onların fərqi nə varmışdır. Heç özlərinin də öz hünərindən xəbərləri olmur. Onların qəhrəmanlığı qəfil bir anın içərisinə sığmaən, ömür boyu davam edən şücaətdir". Bu, bir yazıçının şəxsi qənaətləridir və qəhrəman deyəndə o, öz oxucularını nəzərdə tutur, amma əslində, burada yazıçının ədəbi qəhrəman haqqında düşüncələri də əks olunub. Və Natiqin hekayələrində təsvir olunan obrazlara diqqət yetirsək, onlar doğrudan da adi həyatda əsasən, heç bir fəvqəladə hərəkət və rəftarı ilə seçilməyən, amma çoxlarına müəssər olmayan müsbət, qürur doğuran xasiyyətləri ilə diqqəti cəlb edirlər.

Deyə bilərsiniz ki, bu tipli qəhrəman seçimi nəsrimizdə təzə deyil, çünki altmış-yetmişinci illərdə sovet ədəbiyyatının "müsbət qəhrəmanlar" silsiləsini adi, "boyaların qatışığında" təsvir olunan obrazlar əvəz etməyə başladı.

Ümumiyyətlə, bədii ədəbiyyatda qəhrəman problemi artıq birmənalı, əkcins təsəvvürləri xəyal etməkdədir. Əsas budur ki, yazıçının təqdim etdiyi obrazlar müəyyən həyat həqiqətini inandırıcı şəkildə əks etdirsin. Natiq Məmmədlinin hekayələrində biz adi həyatın qəhrəmanları ilə rastlaşırıq və onların həyatı, günümüzün reallıqlarını nə dərəcədə əks etdirdiyinin fərqi varmışdır. Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, Natiq Məmmədli artıq bir romanın və bir neçə povest müəllifidir, amma şəxsən mən onun hekayə janrında daha uğurlu görürəm.

Son illərin nəsr nümunələri

İçərisində hekayənin kəmiyyətə üstünlüyü göz qabağındadır. Səbəbi heç də o deyil ki, roman və povest yazmaq uzun vaxt aparır, amma hekayə yazmağa nə var ki? Təbii ki, bu fikirlə razılaşmaq olmaz. Hekayə əslində, çətin janrdır, burada xarakterik bir və bir neçə yadda qalan obraz yaratma-lısan, süjet xətti, hadisələrin bu süjet ətrafında inkişafı, mövzunun yığcam bir nəsr

nümunəsində öz bədii həlləni tapması, bədii dilin elə ilk cümlədən başlayaraq oxucunu öz arxasınca aparması, bütün bunlar bir hekayə daxilində cəm olmalıdır. Mən Azərbaycan ədəbiyyatından onlarla nümunə göstərə bilərəm, ancaq buna ehtiyac duymuram.

Söhbət Natiq Məmmədlinin hekayələrindən gedir. Natiqin bundan əvvəlki kitabına ön söz yazan Xalq yazıçısı Anarın bir fikrinə istinad edərəm: "Natiqin qələminin bitkinliyinin əsas səbəblərindən biri və mənəcə, ən başlıcası, yazardan xüsusi istedad tələb olunan prinsipə əməl etməsidir. Müəllif susmaq lazım gələndə özü danışmır, mətləbi ifadə etmək imtiyazını obrazların özünə verir, hadisələrin bədii detallarını dirildir".

Natiq Məmmədlinin "Qəhrəmanım sənən" kitabındakı

ilk hekayədən başlamaq istəyirəm. "Sevgi məbədinə qətl" - bu hekayədə Natiq qara-jın içindəki bir avtomobildə dem qazından boğulub ölənlər sevgililərinin tələyindən söz açır. Onların (kişinin və qadının) sevgi tarixi vərəqlənmiş, sadəcə, bu ölüm ətrafında düşüncələrdən söz açılır. Onlar (Kişi və Qadın) bir-birinə elə sarılıblar ki, ayırmaq belə mümkün olmur, "onlar meyit-dən çox sevgi heykəlinə oxşayırlar". Əlbəttə, bu hadisə çox-larını heyrləndirir, ancaq hekayənin sonluğunun yarımkriminal şəkildə başa çatması hələ heç nə demək deyil. Çox-ları üçün etik cəhətdən biabır-çı hadisə hesab olunsada, bu "sevgi heykəli" əslində, iki insanın faciəli talelərinin sonluğudur.

Məlum olur ki, anasının təkidilə sevmədiyi bir qızla evlə-nən Kişi "kəndirləşmək" boönduruğundan xilas olmağa çalışır, anasının xatirinə evlənsədə, xoşbəxt ola bilmir. Sevdidiyi bir qadınla yaşayır və nəticədə, belə bir hadisə baş verir. Ölüm isə "onları iş başında, kimsəyə bölüşmədikləri duyğularının pərvazlandığı meqamında namərdcəsinə yaxalaymışdır.

Çox məzmunlu bir ölüm olub. Nə evli kişiye, nə ərli qadına yaraşan, dilə-dişçə adamı hörmətsiz edən bir ölüm. Bəlkə də belə yaxşıdır. Sevdidiyinin qolları arasında, əbədi məhəbbətin ən ləziz meqamında ölümdən xəbərsiz ölənsən. Bəlkə xoşbəxtlik belə olur".

Natiq Məmmədli ən yaxşı hekayələrində təsvir etdiyi obrazların və hadisələrin psixoloji meqamlarını da unutmur, yəni bir az dərinə gedir, o dərində səbəb axtarır. Niyə bu hadisə baş verir sualına bizi inandırmağa çalışır. O, gerçəkliyə, real həyata istinad edir. Söhbət ayrı-ayrı fərdlərin tələyindən gedirsə, onların başlarına gələn əhvalatları cə-

miyyət həyatı üçün nə dərəcədə səciyyəvi olduğunu da müəyyənləşdirə bilir. Əlan-ların, riyakarlığın hökm sürdü-yü bir mühitdə insan öz təbiili-yini, təmizliyini hiş etmək üçün klouna çevrilir və belələr da bundan sonra başlayır. Qeyri əxlaqi mühitdə kloun ki-şi deyil. Təmiz, saf bir uşaq üçün isə kloun əsl insan təmsalindədir. "Mən də kloun olmaq istəyirəm" - uşaq bu dəfə bərkəndə dedi. ("Kloun"). Lə-yaqətsizliyin hökm sürdü-yü mühitdə bu ləyaqətin qiymət-ləndirilməsi də müşğülə çevri-lə bilər. Əgər sən öz şərəf və ləyaqətini müdafiə etmək istə-yirsənsə, ömür buna nəzər salsa hardan keçmişən, harda maneələrlə üzleşmişən, harda şərəf və ləyaqətini qoruyub bil-mişən? Yoxsa, uzun müddət tərəddüd mənəşində sıxılıb "ləyaqətini necə qiymətlən-dirmək" barədə fikirlərə qər-q olmazsan "ləyaqətinə qiymət qoymaq meqamı yetiş-mişdi. Tək qalmaq, sakit guşə-yə çəkilib hər şeyi dərindən götür-qoy etmək istəyirdi. Cilo-gemirən əsəbindən dırmaq ucu boyda belə əsər-əlamət qalmamışdı, əvəzində isə belini ikiqat bükəcək yük qoöl-müşdü". Adı Cəsarət olan bu insan xeyli müddət öz ləyaqəti barədə düşüncələrə dalır. O yerdə ki, insan ləyaqətini pul-la, var-dövlətlə, qiymətli əşya ilə hesablammaq meqamı gəlir, o zaman ləyaqət ölür ("Ləya-qət dusturu"). Müəllifin ifadə etmək istədiyi fikir də, zən-nimcə, elə bundan ibarətdir. Natiq Məmmədli cəmiyyətin

elə problemlərinə toxunur ki, o problemlərin çoxu bizə tanışdır, amma müəllifin yanaşma tərzini özünəməxsus təsir bağışlayır. Onun bir çox hekayələrində təsvir olunan obrazlar xarakter səviyyəsinə yüksəlir. Onun bu səyi "Arzuların qəni-mi" hekayəsində daha bariz nəzərə çarpır. Hekayənin qəhrəmanı həyatını, yaşayış tərzini qabaqcadan planlaşdıran və cansızlığı ömür lu keçən bir insandır. "Hər şeyi ayına, ilinə, gününə qədər dəqiqliklə" hesablanan bu insan orta məktəbi qızıl medalla bitirmək, universitetə qəbul olunmaq, aspiranturaya giriş gözləmədən alim olmaq, otuz beş əşya kimi üç monoqrafiya, iki dərslik, beş proqram, yüz neçə dənə elmi meqalə yazmaq, sonra ərə getmək, sonra yenə elmi işə başlayıb professor olmaq. Bir insanın hə-

yatının bütün mənə və mahiyyəti bu qabaqcadan planlaşdırılmış sxem üzrə davam edir. İlk baxışda bu ömür lu heç bir etiraz doğurmur, ancaq həmin ömür lunu mənəli, faydalı, xeyirli işlər x, bəsit və cansızlı anlar müşayiət edir. Bu zaman kiminsə haqqı tapdalanır, kim isə o adama görə irəli keçə bilmir. Budur nəticə: "Elə o zaman anladım ki, ən böyük faciə sən x, sənə ardıca getməkdə. Bu, birbaşa dərin-dib-siz uçuruma kəllə vurmağa bənzəyir, özü də gözü açıq, özü də bilə-bilə. Sən 45 yaşında professor olanda, sənədən sonra gələn o yeri tutmaq üçün azından 50 il gözləməli olacaqdı. Xasiyyətinə belə-dəm, tutduğunu ölüncəyədək buraxan deyilsən. Hamı sənə ölməyini gözləyəcək, özü də səbirsizliklə, dişləri dodaqlarını doğraya-doğraya".

Obrazın zahiri əlamətlərindən

daha çox, onun daxili dünyasının cizgilərini, insani xarakterinin əkcinsliyini, yaxud təzadlı meqamlarını nəzərə çarpdırmaq təbii ki, ustalığ, məharət tələb edir. "Balaca məmurun təbriki" hekayəsində doğrudan da balaca bir məmurun portreti ilə tanış oluruq: "Həsənqulu həyatın xırdalıqlarına o qədər vərmiş eləmişdi ki, heç vaxt böyük yerlərdən yapışmazdı. Nə vaxtsa ürəyində baş qaldırmış ortabab arzularını da xırdalayıb, balacalaşdırmışdı. Həyatını xırdalıqlarla

dolduran uca yarananına həmişə şükür eləyən Həsənqulu bütün bunları Tanrının lütfü hesab edirdi və boöndan hündürə tullanmağı haçansa ağ-lından keçirmədiyinə görə elə xoşbəxt idi ki.. Arzuları kimi özü də bəpbalaca qalmışdı, xırdaca gözləri, yığcam əlləri, qoşanağara çubuğundan bekaraca uzun ayaqları vardı. Uşaq olanda deyirdilər ki, "əşi, uşaqdı da, yekələndə dü-zələcək", illər bir-birinin üstünə qalaqlandısa da Həsənqulu yekələndə. Əslində böyüdü, amma hamı kimi yox, xırdaca, azacıq".

Çox gözəl xarakteristikadır

və bədii portret yaratmaq cəhdinin ən uğurlu nümunəsidir. Diqqət yetirin: müəllif arzuları qədər özü də balaca, iddiasız olan bir insanın portretini yaratmışdır. Dərhal fikirləşirsiniz ki, bu Həsənqulu ilə bağlı nə hadisə təsvir edilərsə, bu portreti praktiki cəhətdən tamamlayacaq. Belə də olur, Həsənqulu, müdirinə telefonla mesaj göndərir, amma məlum olur ki, "məktub göndərilməyib". Hüseyinqulu "qapının kəndərində üzü üstə ərə yığıldı, bir az xırdalayıb, elə oradaca qaldı". Çexovun məşhur "Məmurun ölümü" novellasını xatırladı bu süjet.

Natiq Məmmədlinin bir hekayəçi kimi bir uğurlu cəhətini qeyd etmək istəyirəm. O, hekayənin sonunu gözlənilməz hadisə və situasiyalarla bitirməyi sevir. Buna deyirlər hekayənin novella çaları. Ancaq hər gözlənilməz sonluq novella yaratmır. Gözlənilməz sonluq üçün bütün əzi boö müəyyən bir situasiya formalaşır. Yəni bu situasiya sonda gözlənilməz hadisəyə çevrilir. "Balaca məmurun təbriki" hekayəsi sırf novella cəciyyəsi daşıyır.

Natiq Məmmədli artıq bir nasir kimi formalaşmış, bunu tam əminliklə söyləyə bilərəm. Hərçənd ki, onun "Qəhrəmanım sənən" kitabında bəzi hekayələr var ki, onun adını çəkdiyim və çək-mədiyim ("Bəkketə salam", "Molerin öldürüldüyü gün", "Babamın ordenləri", "Korun gördüyü gələcək") hekayələri ilə müqayisədə nisbətən seçilə bilmirlər ("Sarı dana", "Dolma" və s.). Amma bu da təbiidir, qələmin düz yoldan sapındığı da olur. Axtarışlarını davam etdirsin.